

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ • ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

АРХЕОЛОГІЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ – ЗАСНОВАНИЙ У 1947 р.
ВИДАЄТЬСЯ ЩОКВАРТАЛЬНО

КИЇВ • 3•2025

Головний редактор

ЧАБАЙ В. П., член-кореспондент НАН України, Інститут археології НАН України

Редакційна колегія

БОЛТРИК Ю. В., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

БУЙСЬКИХ А. В., член-кореспондент НАН України, Інститут археології НАН України

ГАРДІ С. Е., PhD, Університет ім. Рея Хуана Карлоса, Іспанія

ДЖІНДЖАН Ф., професор, доктор хаб., почесний професор університету Париж 1 Пантеон
Сорбонна, Франція

ЗАЛІЗНЯК Л. Л., професор, доктор історичних наук, Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

КАЙЗЕР Е., професор, доктор хаб., Вільний університет Берліну, Німеччина

ОТРОЩЕНКО В. В., професор, доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

ПЛАВІНСЬКИЙ М. О., кандидат історичних наук, Варшавський університет, Польща

ПОТЄХІНА І. Д., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

РАБІНОВІЦ А., PhD, Техаський університет в Остіні, Сполучені штати Америки

ФОРНАСЬЄ Й., професор, доктор хаб., Галле-Віттенбергський університет імені Мартіна Лютера,
Німеччина

ШЕВЧЕНКО Т. М., кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України (відповідальний секретар)

ARHEOLOGIA

SCIENTIFIC JOURNAL – FOUNDED IN 1947
FREQUENCY: QUARTERLY

KYIV • 3•2025

Editor-in-Chief

CHABAI V. P., Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Institute of Archaeology
of the National Academy of Sciences of Ukraine

Editorial Board

BOLTRYK Yu. V., PhD in History, Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine
BUIISKYKH A. V., Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine
DJINDJIAN F., Professor, Dr. Hab., Professor of the University of Paris 1 Pantheon Sorbonne, France
FORNASIER J., Professor, Dr. Hab., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany
HARDY S. A., PhD, Rey Juan Carlos University, Spain
KAISER E., Professor, Dr. Hab., Free University of Berlin, Germany
OTROSHCHENKO V. V., Professor, DSc in History, Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine
PLAVINSKI M. O., PhD in History, University of Warsaw, Poland
POTEKHINA I. D., PhD in History, Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine
RABINOWITZ A., PhD in Classical Archaeology, University of Texas at Austin, the USA
SHEVCHENKO T. M., PhD in History, Institute of Archaeology NAS of Ukraine (Executive Secretary)
ZALIZNIAK L. L., Professor, DSc in History, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ЗМІСТ

CONTENTS

Статті

ГНЕРА В. А., БОРИСОВ А. В. СКОПНЕНКО Б. О., НАРАЙКІВСЬКИЙ М. В. Наслідки війни для об'єктів культурної спадщини на прикладі археологічних об'єктів села Мощун поблизу Києва
SHECHULINA I. O., KUZMISHCHEV O. H., FORNASIER J. Attic Black-Glazed Pottery from Olbia Pontica: A Study of the Excavation Area "P-1"

Articles

- 5 HNERA V. A., BORYSOV A. V., SKOPNENKO B. O., NARAIKIVSKYI M. V. Consequences of the War for Archaeological Heritage Sites on the Example of Archaeological Sites in Moshchun Village near Kyiv
26 ЧЕЧУЛІНА І. О., КУЗЬМИЩЕВ О. Г., ФОРНАСЬЄ Й. Аттичний чорнолаковий посуд з Ольвії Понтійської: дослідження ділянки «П-1»

Публікації археологічних матеріалів

НАУМЕНКО О. О., РИЖОВ С. М. Двобічний виріб із кварциту із с. Пекарі: дослідження з використанням 3D-моделювання
ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ Я. В. Знахідки деталей ремінних оздоб «геральдичного» стилю раннього середньовіччя з колекції Херсонського обласного краєзнавчого музею

Publications of Archaeological Materials

- 44 NAUMENKO O. O., RYZHOV S. M. The Bi-face Made of Quartzite from Pekari Village: A Case Study Using 3D Modelling
52 VOLODARETS-URBANOVYCH Ya. V. Finds of Strap Adornments of Early Medieval "Heraldic" Style from the Collection of Kherson Local History Museum

Нові відкриття та знахідки

МЕЛЬНИК О. О. Давні ломки граніту біля села Іскрівка на Криворіжжі
ЛЮБУНЬ Л. І., ДІДИК О. А. Результати археологічних досліджень 2020–2021 років в урочищі Камінь в Підкамені (Львівська обл.)
БІЛЯЄВА С. О., ФІАЛКО О. Є. Дослідження історичного центру Очакова (за результатами робіт 2021 р.)

Discoveries and Recent Finds

- 64 MELNYK O. O. Ancient Granite Fracturings near Iskrivka Village in Kryvyi Rih Region
74 LIUBUN R. I., DIDYK O. A. The Results of Archaeological Research in 2020–2021 on the Kamin Tract in Pidkamin (Lviv Oblast)
99 BILIAIEVA S. O., FIALKO O. Ye. Investigations of the Historical Centre of Ochakiv (on the Results of the Works of 2021)

Дискусії

РАДЧЕНКО А. І., РАДЧЕНКО С. Б. «Археологія» України: наукометричний аналіз

119

Discussions

RADCHENKO A. I., RADCHENKO S. B. Ukrainian *Arheologia*: Scientometric Analysis

Історія науки

КОЛЕСНИКОВА В. А., ЧЕРНОВОЛ І. В., ПІЧКУР С. С. Історія одного видання: діяльність українських археологів у часи Другої світової війни

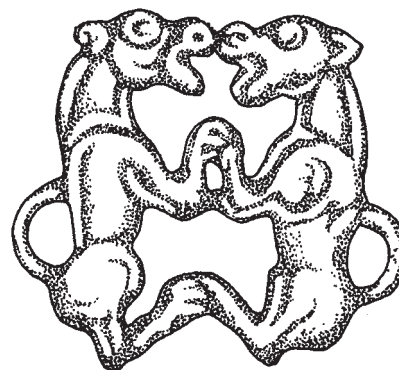
139

History of Science

KOLESNIKOVA V. A., CHERNOVOL I. V., PICHKUR S. S. History of an Edition: Ukrainian Archaeologists' Activity during the World War II

А. І. РАДЧЕНКО, С. Б. РАДЧЕНКО

«АРХЕОЛОГІЯ» УКРАЇНИ: НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Журнал «Археологія» як основний український журнал у цій науковій царині з тривалою історією (виходить від 1947 р.) проаналізовано за допомогою авторської комплексної методики із застосуванням методів бібліометричного аналізу. Отриманий «портрет» видання дає змогу не тільки схарактеризувати його розвиток і сучасний стан, але й дійти певних прогностичних висновків, які допоможуть визначити деякі особливості не тільки цього видання, а й археологічної науки в Україні загалом.

Ключові слова: наукометричний аналіз, бібліометрія, журнал «Археологія», цитування, частотність слів, наукова теорія, археологія.

Протягом останніх десятиліть, від часів здобуття незалежності України наука та видавнича справа держави перебувають у стадії турбулентних змін. Вони спричинені не тільки шквальним зростанням цікавості до гуманітарної царини, зокрема попитом на історичні знання, постійними проблемами з фінансуванням нових досліджень і, власне, випуску видань, безперервними змінами законодавчих і нормативних вимог, а й багатьма зовнішніми факторами. До таких належать: вихід із радянсько-імперської науки у світову, ініціативи відкритої науки, формування наукового електронного середовища та його вітчизняного сегмента, розвиток віртуальної комунікації в умовах соціальних і географічних обмежень, а також одинадцять років російсько-

української війни. Саме через війну, особливо після початку повномасштабного вторгнення, українська культурна спадщина перебуває у постійній небезпеці, а фахівці у цій сфері щоденно стикаються з новими викликами та необхідністю ухвалення оперативних рішень щодо фіксації нових матеріалів, їх консервації, документування завданої шкоди тощо.

Звісно, за таких умов роль журналу «Археологія» — основного друкованого органу з питань археології у державі — непересічна в плані обміну досвідом, фахової комунікації й оприлюднення результатів досліджень. Тому вивчення його досвіду, історії та можливих подальших напрямів розвитку є актуальним і цікавим питанням. Крім того, «Археологія» здебільшого репрезентує події, що відбуваються на вістрі української археологічної науки, тож уважний погляд на журнал, його еволюцію та сьогодення розкриє багато особливостей життя цієї науки висвітлить актуальні теми й основні проблеми галузі.

Це й стало основною метою виконаного дослідження. Отримавши «портрет» наукового фахового журналу «Археологія» та схарактеризувавши його розвиток і зміни, ми прагнули виявити проблемні питання й «точки росту» як локально-видавничого характеру, так і загальні для галузі. Певною мірою цей текст — результат профілактичної діагностики як журналу, так і важливої для українського сьогодення дисципліни.

Оскільки таке бібліометричне дослідження спирається на кількісні та якісні показники матеріалів журналу, історичний контекст їх зміни лишається поза фокусом дослідження. Водночас журнал, як і галузь загалом, — складна і багатшарова система, де зміни часто зумовлені ширшим історичним тлом. Урахування цього аспекту заслуговує на спеціальну розлогу публікацію, написання якої й потребує, зокрема,

© РАДЧЕНКО Анна Ігорівна, 2025 — кандидат геологічних наук, директор ВД «Академперіодика» НАН України, ORCID: 0000-0002-0276-6398, radchenko@nas.gov.ua

© РАДЧЕНКО Симон Богданович, 2025 — PhD, науковий співробітник, Археологічний музей, Університет Ставангера, Норвегія, ORCID: 0000-0003-2970-5373, simon.radchenko@gmail.com

© Інститут археології НАН України, 2025

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

отримання та первинної інтерпретації бібліометричних даних.

Ця стаття складається зі вступу й п'яти розділів. Розділ «Методи і матеріали» стисло описує журнал і фіксує його поточний стан, представляє джерела даних і дані, використані в дослідженні, а також лаконічно описує методи, розгорнуто представлені у подальших секціях. Розділ «Анамнез» містить результати обчислення рівня монополізації журналу і порівняння з іншими періодичними виданнями Національної академії наук України. Розділ «Симптоми» висвітлює результати кількісного та якісного аналізу назв статей, ключових слів, географії і тематичного спрямування авторів-дописувачів журналу. Розділи «Діагноз» та «Висновки» містять стислу інтерпретацію результатів і рекомендації щодо можливого вдосконалення політики журналу.

Методи і матеріали

Усю інформацію для бібліометричного дослідження ми взяли з відкритих джерел, а саме із сайтів журналу «Археологія» (створено на платформі Open Journal System за підтримки Open Science in Ukraine) та Інституту археології НАН України (Археологія ... (б. р.)), а також Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України», де викладено повний архів видання (Журнал «Археологія» (б. р.)). Випуски журналу 2016–2024 рр. представлені на сайті періодичного видання постатейно, а давніші архівні матеріали доступні цілісно у форматі PDF на сайті ВГО «Спілка Археологів України».

Нині журналу вже 78 років, хоча необхідність його створення фахівцям була зрозуміла ще на початку 1920-х років. Засновниками наукового фахового журналу «Археологія» є Інститут археології НАН України та Національна академія наук України. Журнал оприлюднює *«статті з проблем археології від первісності до ранньомодерного часу, публікації нових матеріалів та результатів досліджень пам'яток на території України та за її межами, біографічні матеріали, рецензії та хроніку... призначений для археологів, істориків, краєзнавців, учителів історії, студентів історичних факультетів, усіх, хто цікавиться археологією, її досягненнями та відкриттями»* (Мета... (б. р.)).

Сьогодні журнал має сучасний двомовний сайт, дотримується політики відкритого доступу й основних засад академічної доброчеснос-

ті щодо неприпустимості плагіату й самоплагіату, необхідності прозорого фахового рецензування, охорони авторського права.

З 2022 р. журнал представлений у Journal Citation Reports від Clarivate, де його основні дані становлять: Journal Impact Factor™ (JIF) — 0,1 (without self-citations — 0,1), Journal Citation Indicator — 0,09. Загальна кількість цитувань за цей період (2022–2023) — 126 випадків у 81 матеріалі із семи різних джерел.

«Археологія» — єдиний україномовний археологічний журнал категорії А у Переліку наукових фахових видань України, що індексується у двох основних наукометричних базах: Scopus та Emerging Sources Citation Index від Web of Science, а також входить до Directory of Open Access Journals та Ulrich's Web Global Serials Directory. Дещо більш історичне спрямування має щоквартальний журнал «ЕМІНАК», який також належить до категорії А та індексується у Scopus. Інші журнали, як-от «Археологія та давня історія України», «Vita Antiqua», «Кам'яна доба України» та щорічник «Археологічні дослідження в Україні», не входять до міжнародних наукометричних баз даних. Деякі з них додатково зосереджені на конкретному періоді чи аспекті археологічної роботи. Отже, «Археологія» — єдине періодичне видання в царині археології, що індексується міжнародними базами та є платформою для публікації синтетичних, методичних і теоретичних археологічних розробок.

У перший період існування (1947–1970) журнал виходив один-два рази на рік, і нумерація випусків була наскрізною, загалом випущено номери 1–24. 1949 р. журнал не вийшов, натомість 1950-го оприлюднено два випуски. Так само два номери вийшло 1952 р., а 1955, 1956, 1958–1960, 1967 рр. — жодного.

У другий період (1971–1989) нумерація також була наскрізною, тоді опубліковано випуски 1–64. Очевидно, було намагання виходити щоквартально: 1971 р. видано чотири номери, 1972 — три, а 1973 — п'ять. 1975 і 1976 рр. знову вийшло по два номери, а 1977 — п'ять. Лише з 1984 р. на рік припадає чітко по чотири випуски.

Загалом за ці два періоди видано 88 номерів, це 38,5 %.

Від 1989 р. й дотепер журнал виходить чотири рази на рік, маючи щороку нумерацію від 1 до 4 (це 140 випусків). Таким чином, як періодичне видання «Археологія» виходить безперервно від 1947 р., а власне журналом із періо-

дичністю чотири рази на рік стає лише 1989 р. До кінця 2023 р. видано 228 випусків. Ми не розглядаємо тут додатки до журналу, зокрема англійською мовою, які потребують спеціальної розвідки.

Дослідження використовує методи наукометричного, бібліометричного, історико-ретроспективного, лексичного й семантичного аналізу, обробку виконано за допомогою методів статистики. Для різних його частин було проаналізовано різний масив даних з отриманням кількісно-якісних характеристик документопотоку (Бережнюк 2014; Селігей 2016). Низку здійснених аналізів спрямовано на розв'язання конкретних дослідницьких питань, здебільшого присвячених визначенню тенденцій у тематиці досліджень, опублікованих у журналі впродовж 1947–2023 рр. Крім того, ми прагнули проаналізувати зв'язок найпродуктивніших авторів журналу з установами-засновниками, а також визначити особливості рубрикації та формування авторами метаданих для статей (назви та ключові слова). Ці дії виконано з метою виявити, наскільки відповідні публікаційні тренди журналу «Археологія» відповідають міжнародним тенденціям у зарубіжних виданнях. Застосовані нами, а також інші кількісні методи неодноразово були ефективно задіяні у дослідженнях українських періодичних видань різного тематичного спрямування, а також особливостей цитування за кордоном і в Україні (Gutsulyak, Manzharova 2007; Балагура 2015; Головач та ін. 2017; Mryglod 2018; Мриглод, Назаровець 2019; Назаровець 2020; Ярошенко, Ярошенко 2020; Ярошенко, Жарінова 2023).

За допомогою обрахування індексу Герфіндаля — Гіршмана на основі відомостей про афіліацію авторів статей визначено рівень монополізації журналу за два періоди: 2015–2017 рр. (135 статей з 12 випусків, у яких сумарно налічується 143 автори) і 2021–2023 рр. (105 статей з 12 випусків, у яких сумарно — 142 автори). Розрахунок індексу і детальні висновки щодо рівня монополізації статей 2015–2017 рр. викладено в роботі (Радченко, Коваль 2018), де розглянуто всі журнали Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України. Видання інших секцій — фізико-технічних і математичних та хімічних і біологічних наук — було проаналізовано за допомогою названого індексу в (Радченко, Коваль 2019, 2020), що дало змогу показати певні особливості соціогуманітарних видань у формуванні авторської аудиторії.

За комплексною авторською методикою проаналізовано масив статей наукового журналу «Археологія» за 1947–2023 рр. (228 випусків і понад 3600 статей у них), завантажених із сайту журналу та сайту ВГО «Спілка Археологів України». Основну частину методики викладено у роботах (Радченко 2018; Радченко, Мриглод 2019; Велентейчик, Радченко, Мриглод 2023). Вона стосується аналізу змін і наповнення журналу: періодичності його виходу, кількості випусків, зміни назв і наповнюваності рубрик, кількості статей та авторів в основних рубриках.

Необроблені дані було отримано вручну, скопійовано з метаданих статей (2016–2023) або з PDF випусків (1947–2016). Вони містили імена авторів, назву статей, рубрику та ключові слова (до 2009 р.).

Внесок авторів журналу в його наповнення (кількість статей, що припадають на кожного з авторів) проаналізовано за 1989–2023 рр. на масиві з 1773 наукових статей (за винятком рецензій, матеріалів, де автори не зазначені, наукової хроніки, повідомлень тощо).

На цьому ж масиві статей проаналізовано структуру їхніх назв і визначено основні типи структур, а також частотність слів у назвах опублікованих текстів.

На дещо меншому масиві, доступному на момент збору матеріалу для цієї частини дослідження, а саме від № 2 за 2009 р. до № 4 за 2023 р. включно, за допомогою засобів Microsoft Excel проаналізовано ключові слова та їх частотність. До 2009 р. «Археологія» не мала системи ключових слів, тож цей аналіз обмежено часовими рамками.

На прикладі наукових статей 1989–2023 рр. ми спробували оцінити розподіл назв на синтетичні й аналітичні кількісно за трьома критеріями: креативність, функціональність, залучення аудиторії. Критерії та система їх оцінювання є авторською методикою, створеною для порівняння тренда у формулюванні назв статей дописувачів журналу «Археологія» з тенденціями авторів, що публікуються в європейських виданнях. Алгоритм розрахунку вагових коефіцієнтів, створений нами, детально описаний нижче, у відповідному підрозділі статті. Отримані показники ми порівняли з такими самими показниками журналу «Open Archaeology» — рецензованого міжнародного онлайнового журналу, який має досить високі параметри в базах Web of Science та Scopus.

Що показує індекс Герфіндаля — Гіршмана.

Цей індекс є одним із найпоширеніших у світі економічних індексів для визначення ступеня монополізації ринків та ухвалення певних урядових рішень, але вже 30 років його застосовують у наукометрії з метою визначення рівномірності розподілу цитувань по журналах і установах, а також розподілу по організаціях авторів, чий статті опубліковані в певному журналі (Rhoades 1993; Stigler 1994; Зозуля, Сапон, Никифорова 2016; Твердохлеб, Потоцкая 2017; Vijayakumar, Kolle 2017; Batagelj, Ferligoj, Squazzoni 2017). У другому варіанті індекс, розрахований як сума квадратів відношення часток статей (у відсотках), опублікованих авторами з різних організацій у випусках одного року, до загальної кількості статей за цей самий період, дає змогу оцінити «широту географії» авторів видання. Індекс Герфіндаля — Гіршмана (ННІ) розраховують за такою формулою:

$$\text{ННІ} = S_1^2 + S_2^2 + \dots + S_n^2,$$

де S — питома вага кожного учасника. Тобто чим меншій кількості авторів належить більша частина публікацій видання, тим вищим є рівень його монополізації.

Для визначення рівня монополізації наукових періодичних видань потрібно врахувати, з якими установами афілійовані автори кожної зі статей і, відповідно, внесок кожної з установ у наповнення досліджуваного журналу. Більшість статей у вітчизняних виданнях закономірно афілійовано з установою-засновником видання: традиційно наукові установи засновували періодичні видання насамперед для оприлюднення власних наукових результатів. І хоча нині такий підхід суперечить світовим тенденціям, він досі є характерною рисою більшості українських періодичних видань, особливо започаткованих ще за радянських часів. Іншими словами, рівень монополізації журналу «Археологія» в цьому дослідженні засвідчує перевагу саме працівників Інституту археології НАН України в наповненні портфеля журналу.

Уперше ідея застосування індексу Герфіндаля (так його частіше називають у наукометрії) до наукових журналів НАН України виникла 2018 р., коли були проаналізовані журнали Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України за 2015–2017 рр. (Радченко, Коваль 2018). Тоді

журнали ще не так повно й систематично надавали інформацію стосовно афіліацій авторів, але основні тенденції на підставі отриманих результатів аналізу можна було окреслити. Серед п'яти журналів Відділення історії, філософії та права НАН України журнал «Археологія» мав найвище значення індексу Герфіндаля (5708), тобто найвищий рівень монополізації. Аналіз афіліації авторів 135 наукових статей із 12 випусків (із розрахунків було виключено довідкові та інформаційні матеріали, події наукового життя, рецензії, книжкові огляди тощо) показав, що, попри досить вагому частку іноземних дописувачів (13,3 % від усієї кількості авторів за опрацьований період), з установою-засновником було афілійовано 75,5 % статей. Загалом автори й співавтори статей вказали у своїх афіліаціях 61 установу, серед яких 11 — зарубіжних. Отже, незважаючи на багатоманітність галузевих установ і закладів вищої освіти, що мають справу з археологією в Україні, понад три чверті матеріалів створено співробітниками Інституту археології НАН України чи власне Національної академії наук. Багато назв повторюються неодноразово, себто дослідженій кількості статей відповідає 205 записів назв наукових інституцій, закладів вищої освіти, дослідних центрів. Іноді один автор вказував кілька назв установ, які враховані як окремі афіліації (бо сенс індексу Герфіндаля полягає у визначенні співвідношення кількості статей і афіліацій).

Аналіз 105 наукових статей із 12 випусків 2021–2023 рр. показав дещо інші результати. Насамперед збільшилась середня кількість авторів однієї статті: протягом 2015–2017 рр. на одну статтю припадало 1,06, а 2021–2023 рр. — уже 1,35 автора. У загальному масиві стає меншою частка одноосібних статей, натомість зростає кількість статей із трьома і чотирма авторами (рис. 1). Загальна кількість статей, написаних одним і двома авторами, у другому масиві менша на 11 % (скоротилась з 88 до 77 %).

Загальна кількість установ, указаних у афіліаціях авторів статей, становить за цей період 53, з них іноземних — 20. До 21 % зросла й частка статей авторів, пов'язаних із закордонними установами, а також збільшилось коло країн, із яких надходили статті або з якими співпрацювали науковці Інституту археології. Водночас ще більше зріс рівень монополізації: значення індексу Герфіндаля за 2021–2023 рр. становить 6742. З установою-засновником і двома науково-дослідними центрами Інститу-

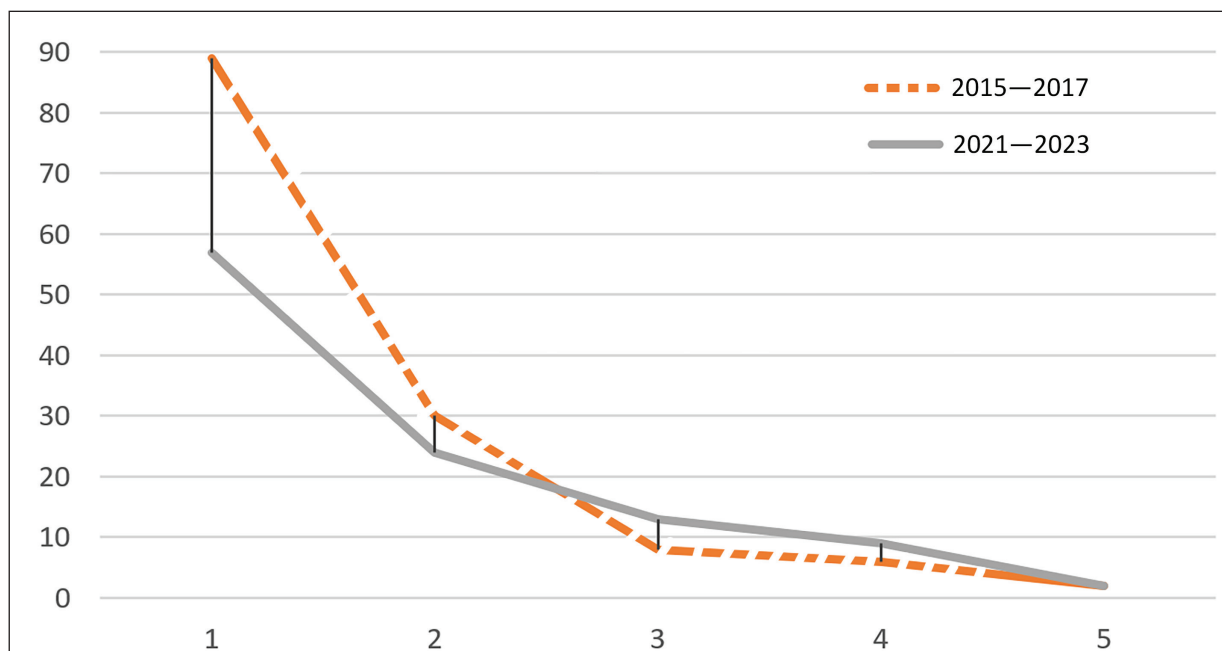

Рис. 1. Розподіл часток статей із кількістю авторів від 1 до 5 (горизонтальна вісь) у загальному масиві статей (вертикальна вісь) упродовж 2015–2017 і 2021–2023 рр., %

Fig. 1. A distribution of papers that have one to five authors (horizontal axis) among all papers (vertical axis) during 2015–2017 and 2021–2023, %

ту археології НАН України пов'язані автори 93 статей, тобто 88,6 % з усіх оприлюднених за досліджуваний нами період. (Сума часток статей перевищує 100 %, бо кількість афіліацій вища за кількість статей: на 105 статей припадає 186 записів — назв установ, а з однією статтею може бути пов'язана і закордонна установа, і Інститут археології.)

Така зміна показників свідчить не тільки про зростання рівня монополізованості видання, який був високим і до періоду соціально-географічних обмежень унаслідок пандемії та російської збройної агресії. Він підтверджує абсолютну монополію установи-засновника в його науковій царині та домінування журналу «Археологія» у відповідному вітчизняному сегменті наукової періодики. Також це вказує на низьку залученість українських наукових установ і закладів вищої освіти до публікацій у журналі, що трохи дивує, адже у цій сфері дуже мало журналів, які входять до найбільших світових наукометричних баз і мають категорію А у Переліку наукових фахових видань України. Проте така зміна показників вказує і на позитивну тенденцію, а саме зростання кооперації працівників Інституту археології з іноземними колегами: із 13 статей, автори яких афілійовані з іноземними установами, у восьми статтях є співавтори, які працюють в Інституті археології НАН України.

Симптоми

Рубрикація журналу.

Журнал «Археологія» за весь час існування назви не змінював, що є рідкісним для вітчизняних видань. Попри сталість назви, усередині журналу змінювався неодноразово, рубрикація повсякчас уточнювалась, розгалужувалась, доповнювалась тощо.

Упродовж усього терміну роботи у журналі функціонувало 44 рубрики. У деяких змінювалась назва без очевидних змін засад наповнення, наприклад, «Статті і розсліди» і «Статті і дослідження» чи «Повідомлення і публікації» і «Публікації та повідомлення». Такі рубрики ми об'єднали в групи першого рівня, отримавши 36 груп. Для аналізу розподілу матеріалів за рубриками така кількість груп є малоінформативною, тому ми об'єднали їх у більші групи другого рівня, враховуючи назви рубрик і матеріалів у них, а також час існування рубрик. Наповнення отриманих 12 груп рубрик ілюструє табл. 1.

У цьому плані особливо помітним стає переважання «фіксаційних» рубрик, де засвідчено отримання нового матеріалу (група «Повідомлення і публікації; Публікації та повідомлення; Публікації археологічних матеріалів; Нові відкриття і знахідки; Звіти і повідомлення про археологічні розкопки; Публікація пам'яток...»

налічує 1197 матеріалів), над «методичними» (групи «Дискусії», «До методики археологічних досліджень; Методика польових археологічних досліджень», «На допомогу вчителів» — разом 164 матеріали). Отже, «фіксаційних» більше в понад сім разів.

До того ж бачимо звичайну для радянських (і пострадянських) журналів спробу сполучити в рубрикації якісну й функціональну класифікації, наприклад одночасне існування рубрик «Матеріали і публікації», «Матеріали експедицій на новобудовах» і «Публікація пам'яток» або «Публікації археологічного матеріалу» і

«Нові відкриття та знахідки». Не завжди зрозуміло, до якої рубрики і чому саме було віднесено конкретну статтю.

Загалом у цих рубриках опубліковано 3670 матеріалів, із них до рубрик «Статті і розсліди / Статті і дослідження» (1947–1953) і «Статті» (від 1957 р. й донині) увійшло 1135. Середня кількість матеріалів в одному випуску за весь час — 16, а діапазон від 5 (1989) до 31 (1968). Зміну кількості матеріалів по роках ілюструє рис. 2, на якому показано й частку статей у загальному масиві матеріалів. Зокрема, протягом останніх 40 років статті становили менше половини опублікованих матеріалів.

Табл. 1. Розподіл рубрик журналу за роками, з 1947 до 2023 рр., за групами другого рівня
Table 1. Sections of the Arheologia journal from 1947 to 2023, as grouped in the second-level groups

Рубрики	Кількість матеріалів	Кількість випусків	Роки виходу
Повідомлення і публікації; Публікації та повідомлення; Публікації археологічних матеріалів; Нові відкриття і знахідки; Звіти і повідомлення про археологічні розкопки; Публікація пам'яток; Публікації; Замітки про археологічні пам'ятки; Матеріали про археологічні пам'ятки УРСР; Матеріали та публікації; Матеріали; Матеріали експедицій на новобудовах; Повідомлення про археологічні знахідки; Матеріали до археологічної карти Української РСР	1201	290	1947–1968 з перервами, до 1970 з перервами, відтоді постійно
Статті і розсліди; Статті і дослідження; Статті; Статті та матеріали; Дослідження та матеріали	1181	229	1947–1954 рр., від 1957 дотепер
Хроніка; Повідомлення; Замітки; Інформація; Пам'ять археології	577	225	1964, 1965, 1970, 1971, постійна з перервами, напр. 1983–1989; 1989–2009
Критика і бібліографія; Критика; Рецензії, критика та бібліографія; Рецензії; Автореферати; Бібліографія; Нові видання	239	149	1950, від 1961 дотепер, 1971–1973, активно 1973–1980, і 2005–2014, 2019–2021
Дискусії	119	72	від 1989 зі значними перервами дотепер — поодинокі матеріали, практично завмерла 2008 р.
Охорона археологічних пам'яток	100	66	1971–1990, потім поодинокі, останній — 2016
До історії стародавнього виробництва	93	61	від 1999 дотепер з перервами
З історії археологічних досліджень; Історія науки	62	39	1947; з незначними перервами з 2010 дотепер
До методики археологічних досліджень; Методика польових археологічних досліджень	27	20	між 1992 і 1999, поодинокі з перервами з 2008 до 2020
Першоджерела з давньої історії та археології України; Київські старожитності; Публікації архівних матеріалів	26	24	1991, 1992, 1994, 2004–2008, поодинокі 2006–2010 і 2017–2020
На допомогу вчителів	19	17	1996–2010 з перервами
Археологія в СРСР і за рубежом; Археологія за кордоном	18	16	1989–2000, 2017

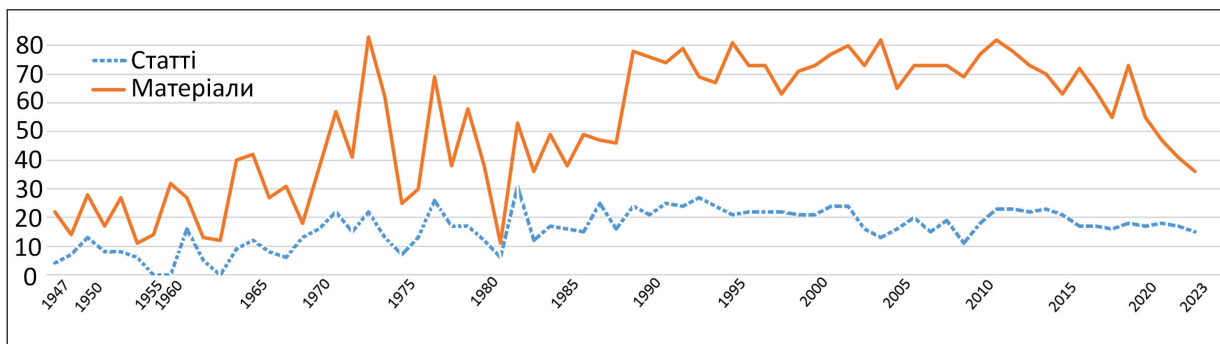

Рис. 2. Розподіл матеріалів журналу за роками, з 1947 до 2023 рр. Матеріали (жовтогогарячий) — загальна кількість текстів на рік виходу журналу, статті (синій) — кількість текстів, що належать до рубрик «Статті і розсліди», «Статті і дослідження» та «Статті»

Fig. 2. A distribution of journal materials by year from 1947 to 2023. Materials (orange) — general number of texts in journal per year, papers (blue) — number of texts that belong to the sections “Articles and researches”, “Articles and studies”, and “Articles”

У першому випуску були рубрики: «Статті і розсліди», «Хроніка», «З історії археологічних досліджень», «Звіти і повідомлення про археологічні розкопки», «Публікація пам'яток», «Повідомлення про археологічні знахідки». 2023 р. є рубрики: «Статті», «Публікації археологічних матеріалів», «Дискусії», «Хроніка», «До історії стародавнього виробництва», «Історія науки». Тобто, по суті, за 77 років існування журналу, попри позірну «гнучкість» назв рубрик, вони не змінилися (рис. 3).

Наповнення випусків журналу, які побачили світ протягом 1989–2023 рр., ми проаналізували детальніше. Це 140 випусків від № 1–1989 до № 4–2023 включно. Від 1989 р. до № 1–2009 досліджено рубрики, назви статей, авторів, а від № 1–2009 й дотепер — ще й ключові слова. Розподіл матеріалів за рубриками ілюструє табл. 2.

Показовою характеристикою роботи журналу є також зміна кількості матеріалів у ключових рубриках. Кожен науковий журнал започатковується з метою створити певний простір, «місце» для обговорення проблем галузі. Можна припустити, що за успішного розвитку науки та власне видання в ньому має зростати кількість «теоретичних», підсумкових матеріалів із високим рівнем узагальнення й прирощенням наукового знання. Однак започаткована 1989 р. рубрика «Дискусії» після максимального наповнення 1992 р. (10 статей) у незалежній Україні стала втрачати свої позиції та майже зникла в останні роки. Так, протягом 2012–2015, 2017, 2020, 2021 рр. матеріалів до цієї рубрики не надходило взагалі (рис. 4). Хоча саме здобуття Україною незалежності спричинило не тільки бурхливий розвиток історичних та інших соціогуманітарних дисци-

плін, а й почалися напрацювання методології, зміна наукової парадигми і вихід у європейський науковий простір.

Цікаво, що динаміка наповнення рубрик, у назвах яких наявні слова «Матеріали», «Знахідки» і «Повідомлення», є фактично оберненою до динаміки наповнення рубрики «Дискусії». Водночас кількість матеріалів у рубриці «Статті» протягом 1982–2021 рр. на диво стала. На рис. 5 показано розподіл цих рубрик за п'ятиріччями.

Надзвичайно промовистим також є й порівняння наповненості рубрик (рис. 5). Упадає в очі період 1994–1998 рр., коли кількість матеріалів в узагальнювальній рубриці «Статті» різко зменшилась. Натомість саме тоді зросла кількість публікацій матеріалів і дискусій. Перших, утім, було непропорційно більше. Можливо, саме для уникнення цієї очевидної диспропорції після 1998 р. «Статті» знову стають найбільш наповненою рубрикою, яка вміщує й частину дискусій (водночас приховуючи їхню дискусійну чи теоретичну природу), і тексти, спрямовані на публікацію матеріалу.

Така показна нежиттєспроможність рубрики «Дискусії» — тривожний симптом, що може вказувати на недостатній інтерес до узагальнення даних та їх обговорення на найвищому рівні наукового синтезу. Припускаючи, що частотність публікацій у журналі корелює з дослідницькими інтересами його дописувачів, можна висувати, що автори журналу «Археологія» здебільшого зацікавлені саме в пошуку нового матеріалу та рідше — в його теоретичному аналізі. Натомість теоретичні й синтетичні тексти доволі рідкісні. Отже, постає питання про достатність представлення результатів археологічних досліджень на рівні готових наукових концепцій і сформованих

Рис. 3. Схема зіставлення назв рубрик, 1947 і 2023 рр.

Fig. 3. A comparison of sections' titles during 1947–2023

уявлень, придатних для усвідомлення, осмислення та відтворення широким загалом і менш зануреними в конкретну проблематику дослідниками, наприклад іноземними фахівцями.

Автори журналу.

Із 1773 текстів, опублікованих у 1989–2023 рр., 15 не мають вказаних авторів, чотири з них підписані «Від редколегії», тож їх ми не враховуємо. Аналізуючи масив із 1758 статей, у яких зазначені конкретні автори, бачимо, що журнал характеризується розподілом авторства (і рівнем кооперації), властивим радше журналам соціогуманітарної царини, аніж періодиці з природничих чи технічних наук. Тож більшість, попри певні зміни, складають одноосібні публікації — 1261 (71,8 %), як це було зазначено вище. На публікації, у яких є п'ять авторів, припадає 0,3 %, а колективи із шести, семи, восьми й десяти авторів написали по одній статті.

Загалом упродовж 1989–2023 рр. у журналі друкували статті 910 авторів. З них 495 (54,5 %) брали участь у лише одній статті, а 10 і більше публікацій мають 38 авторів (табл. 3). Разом вони трапляються у переліку авторів 621 раз. Виокремивши статті зі спільним авторством бачимо, що цим найпродуктивнішим авторам належить 580 статей, серед яких одноосібних 373. Тобто 4,3 % авторів журналу у цьому періоді були авторами 32,8 % статей.

З табл. 3 видно, що сім авторів (Л. Л. Залізняк, В. М. Зубар, С. А. Горбаненко, О. П. Моця, А. В. Буйських, Д. Н. Козак, А. С. Русяєва), кожен із яких оприлюднив на сторінках журналу понад 20 статей від 1989 р., забезпечили 11,8 % публікацій. Усі вони працюють (або працювали) в Інституті археології НАН України, що додатково підтверджує визначений за допомогою індексу Герфіндала високий рівень монополізованості журналу.

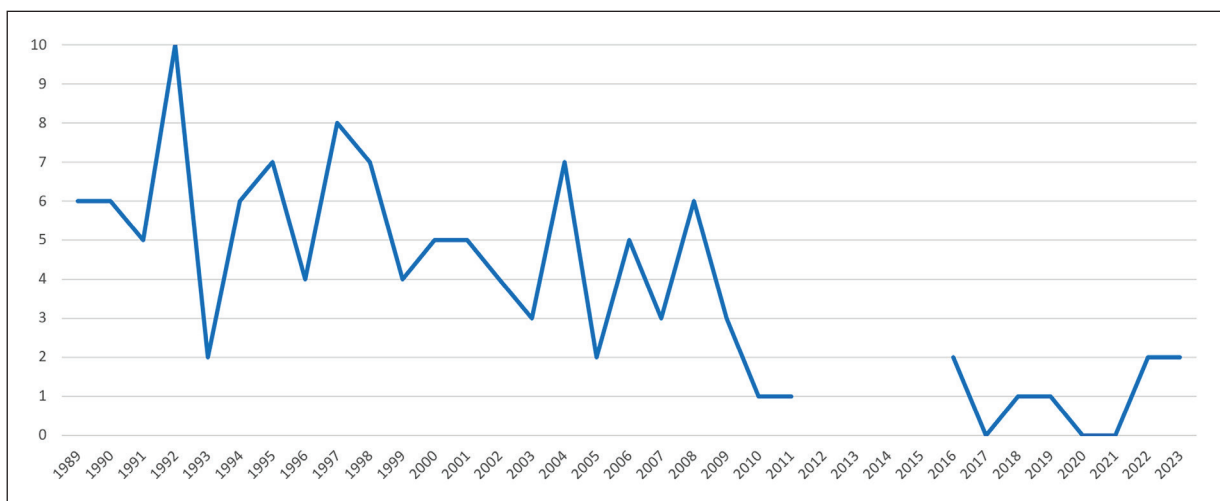

Рис. 4. Наповнення рубрики «Дискусії» протягом 1989–2023 рр.

Fig. 4. A number of papers in the “Discussion” section from 1989 to 2023

Яку інформацію читач може отримати з назви статті?

Понад 100 разів у назвах 1773 проаналізованих статей трапляється дев'ять слів: «культура» (198), «Україна» (138), «археологічні» (130), «Ольвія» і «поховання» (123), «поселення» (122), «скіф» (114), «пам'ятка» (108), історична (105). Два слова з них (Ольвія і скіф) однозначно пов'язані з найпродуктивнішими авторами — А. В. Буйських та А. С. Русяєвою. Якщо вилучити ці слова як специфічні, то до першої десятки найчастотніших слів увійдуть також слова «дослідження» (96), «матеріали» і «могили» (по 84). Тобто назви статей є описовими і демонструють однозначну перевагу історичних й археологічних досліджень поселень, поховань, пам'яток, могильників і матеріалів різних культур на території України. Це характеризує основний обсяг публікацій як фіксаційний: назви статей вказують, що найчастіше стаття присвячена опису нововідкритих матеріалів. Значно рідше трапляються слова: «проблема» (64), «питання» (62), «технологія» (27), «походження» (26), «аналіз» та «інтерпретація» (22), «типологія» (15), «контекст» (14), «концепція» (13), «метод» (10), «дискурс» (8), «методика» (7), методологія (4), які констатують наявність у статті аналізу описуваних матеріалів. До того ж більшість слів зазначають час або місце розташування. Показово також, що слово «експеримент» у назвах трапляється лише шість разів, а три з них описують експерименти Північної експедиції.

Так чи інакше словосполучення «археологічна культура» і похідні від нього у назвах зага-

лом трапляються 249 разів, і майже всі ці статті присвячені конкретній культурі, тож назва культури тут слугує для локалізації й прив'язки конкретних описуваних артефактів. Лише 23 статті є інакшими: три з них присвячені ролі видатних науковців у вивченні певної культури; 16 — не стосуються конкретних культур та їх проявів, а описують етнокультурні процеси і взаємодії; чотири статті в назвах поруч зі словом «культура» не містять назви конкретної культури й схожі на теоретико-методологічні: «Концепція “культури” в археологічному знанні (з історії питання)» (Генінг 1992), «“Культурні спільності” чи “спільності археологічних культур”?» (Ричков 1993), «Археологічна культура і ландшафт» (Ричков 1995), «Археологічна культура: суперечливі моменти розробки проблеми» (Смирнов 2003). Ці три автори були працівниками одного відділу Інституту археології та надрукували разом у журналі 25 статей.

Зокрема, С. В. Смирнов зазначав, що археологічна культура «належить лише науці, а не історичному минулому: поза археологічною наукою ніяких археологічних культур не було й не могло бути» (Смирнов 2003, с. 10). Однак «такий релятивізм нині є чи не єдиною рисою постпроцесуальної археології в Українській практиці...». Таке теоретизування часто суперечить «просторово-темпоральному» зверненню до археологічної культури, яка має залишатися саме слабкою теорією (Мінаков, Радченко 2024). Тут варто нагадати лише, що дослідники мають ставитись до цього поняття з усвідомленням його обмежень. Однак назви статей журналу «Археологія» свідчать про те, що зручність і звичка користува-

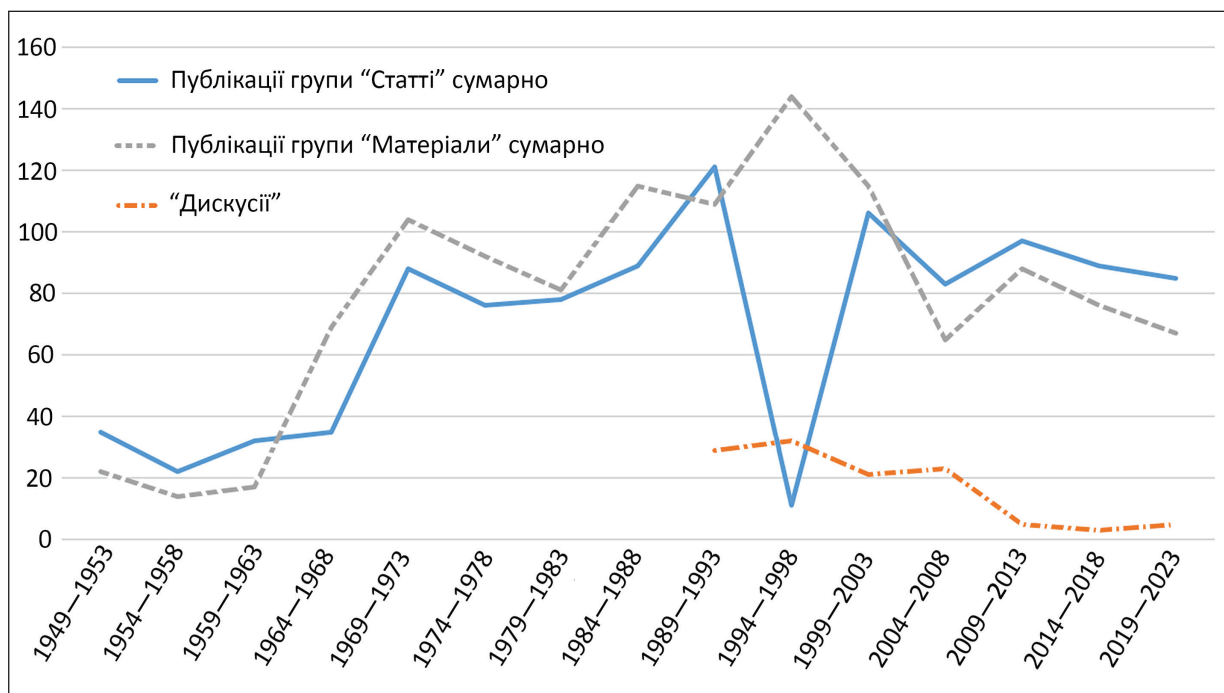

Рис. 5. Порівняльна наповненість рубрики «Дискусії», рубрик групи «Статті» і тих, що презентують матеріали, за п'ятирічними інтервалами

Fig. 5. A comparison of the papers' number in the section "Discussion," those in the sections that belong to the "Articles" group, and publications aimed at publishing archaeological materials

Табл. 2. Розподіл за рубриками матеріалів журналу «Археологія», 1989–2023 рр.

Table 2. A distribution of materials by sections in *Arheologia* journal from 1989 to 2023

Рубрика	Кількість матеріалів
Статті	700
Публікації археологічного матеріалу	514
Нові відкриття та знахідки	143
Дискусії	121
До історії стародавнього виробництва	97
Історія науки	55
Охорона археологічних пам'яток	29
Методи археологічних досліджень	28
Київські старожитності	20
На допомогу вчителю	20
Археологія за кордоном	18
Пам'ять археології	13
Рік Трої в Україні	8
Архівні матеріали (публікації архівних матеріалів)	5
Історія науки	1
Першоджерела з давньої історії та археології України	1
Загалом	1773

тись назвами археологічних культур на означення часово-просторових особливостей і локалізації пам'яток нівелюють наявні обмеження. А це, безперечно, перешкоджає продукуванню синтетичного знання та не сприяє виходу за межі жанру описування артефактів, що підтверджують такі типові назви статей: «Про "культовий шар" і поховання... черняхівської культури» (1993), «Поховання черняхівської культури...» (2014), «Жіноче поховання черняхівської культури...» (2023).

Якщо знову звернутись до чотирирівневого розвитку археологічного знання: мікрорівень (що взаємодіє?), мезорівень (як взаємодіємо?), макрорівень (чому взаємодія відбувається так?), рівень загальних інтерпретацій (Мінаков, Радченко 2024) й спробувати зіставити з ним назви статей, то стане очевидним, що більшість із них належить до мікро- і мезорівнів. Рідше можна побачити у назві статті спробу вийти на макрорівень — теоретичний етап — і майже ніколи на етап інтерпретації доісторичних процесів та явищ. Фактично й термін «археологічна культура», застосований для просторово-часового обмеження, не вказує на перехід на третій рівень, а залишає відповідні тексти на другому — локалізаційному та маркувальному. До того ж сама система археологічних робіт в Україні влаштована так, що

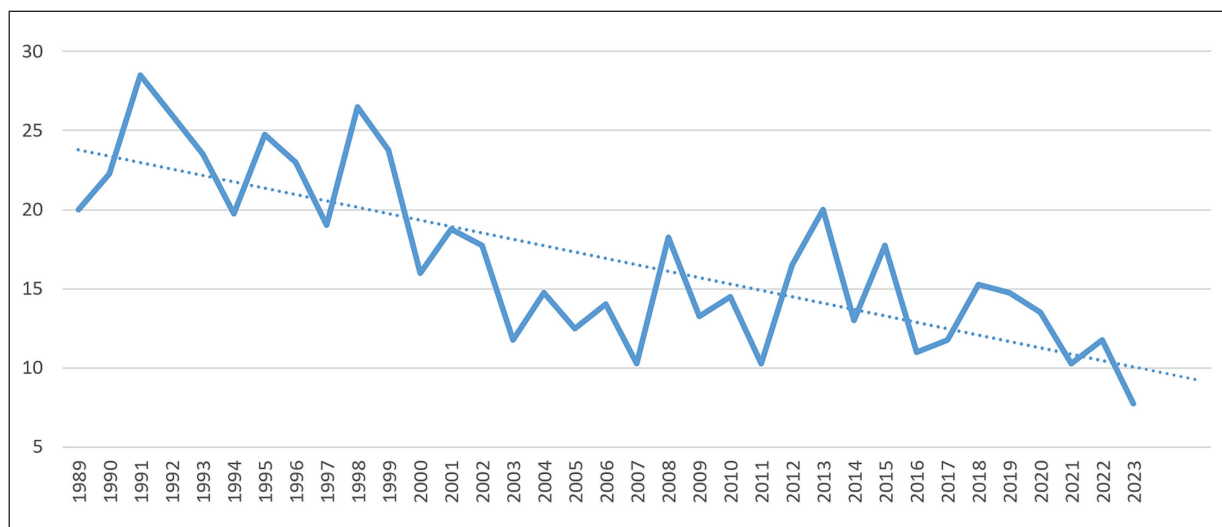

Рис. 6. Сумарний річний показник синтетичності назв статей у журналі «Археологія», 1989–2023 рр. Пунктир показує лінійний тренд

Fig. 6. A total synthesising capacity of the papers' titles in Arheologia yearly during 1989–2023. The dashed line marks a linear trend

фахівець знає, з якою археологічною культурою доведеться працювати ще до початку польових досліджень. У цьому полягає принципова відмінність в організації планових (класичних) археологічних робіт і ситуативних (будівельних). До останніх наближаються рятівні археологічні дослідження; в умовах війни й повоєнної розбудови їх значення й обсяг мають стати пріоритетними. Це може бути підставою еволюції термінології й

підвищення рівня теоретизованості наукових археологічних текстів. А поки що слово «теорія» і спільнокореневі з ним слова трапляються лише п'ять разів у назвах текстів 1989, 2001, 2005, 2011, 2014 рр. і тільки у рубриці «Статті».

Структурні типи назв статей.

Досить поширеними в наукових статтях незалежно від галузі знань є назви із двох частин, з'єднаних двокрапкою. Така будова назви може

Табл. 3. Найпродуктивніші автори журналу «Археологія», 1989–2023 рр.

Table 3. The most productive authors of Arheologia from 1989 to 2023

Кількість статей	Автор	Кількість авторів у групі
10	Архіпова Є. І., Бурдо Н. Б., Гошко Т. Ю., Гусєв С. О., Паньков С. В., Ричков М. О.	6
11	Болтрик Ю. В., Відейко М. Ю., Іванова С. В., Мурзін В. Ю., Смирнов С. В., Степанчук В. М., Толочко П. П.	7
12	Козубовський Г. А., Недопако Д. П., Петраускас О. В.	3
13	Лейпунська Н. О.	1
14	Колода В. В., Рассамакін Ю. Я.	2
15	Володарець-Урбанович Я. В., Могилов О. Д.	2
16	Аксьонов В. С., Крижицький С. Д., Отрошенко В. В., Фіалко О. Є.	4
17	Гаврилук Н. О., Рудич Т. О., Скорий С. А.	3
18	Бунятян К. П., Сергєєва М. С.	2
19	Готун І. А.	1
21	Русяєва А. С.	1
23	Буйських А. В., Козак Д. Н.	2
27	Моця О. П.	1
32	Горбаненко С. А.	1
40	Зубар В. М.	1
41	Залізник Л. Л.	1

свідчити про наявність у статті аналізу, а почасти й синтезу. Цих назв у масиві статей 1989–2023 рр. лише 93 (5,2 %). За такої двочленної структури у першій частині переважно названо об'єкт дослідження, у другій — уточнення щодо досліджуваного питання, часу або способу дослідження. Наприклад: «Київська Русь: деякі регіональні особливості державотворення й етнічного розвитку», «Городоцько-здобицька культура: проблемна ситуація», «Кераміка середньовічного Білгорода: матеріали розкопок 1969, 1971 рр.», «Релігійність неандертальця: аргументи за і проти».

Часто для ділення назви на частини використані дужки (таких прикладів 201, тобто 11,3 %): «Жертовники з черепами в уроч. Царина Більського городища (до суті ритуалу)», «Фібули V — першої половини VIII ст. з Полтавщини (знахідки початку 2000-х років)», «Гральні кості (II тис. до н. е. — XIV ст. н. е.) з колекції Національного музею історії України», «Світлоглинні амфори з рифленням типу набігаючої хвилі (IV–VII ст. н. е.)».

Досить поширеними є усталені ще за радянських часів назви на кшталт «до питання» (38), «до проблеми» (14), двічі навіть просто «до походження»: загалом їх 54 (3,1 %). Наприклад: «До проблеми склепів у некрополі Херсонеса Таврійського IV ст. до н. е.», «Гончарний круг античного часу (до питання атрибуції)». Такі назви передбачають, що автор викладає суть загального питання, а потім долучає до нього нову інформацію. Інакше кажучи, здійснює аналіз відомого і спробу інтерпретації нового.

«Класичних» назв з уточненнями, виділеними за допомогою двокрапки або дужок, є 16,5 %; а назв, що вказують на належність пропонованої статті до відомого питання, — 3,1 %. Отже, 19,6 % назв свідчать про прагнення авторів не тільки ввести у науковий обіг матеріал, але й пояснити його, проаналізувати й пов'язати з уже відомою інформацією.

Також усталеними є назви зі словами «за матеріалами» (55, тобто 3,2 %). Наприклад, «Знахідки I тис. н. е. у Полтавському Поворсклі: за матеріалами робіт 2016 р.». Іноді назви з двох частин (з уточненнями) містять і вказані вище кліше: «Ліпна кераміка з Танаїса за матеріалами з розкопа XXV (закриті посудини)», «Пам'ятки типу Новочеркаського скарбу (за матеріалами Північного Кавказу)». До цієї ж групи однотипних назв належать і назви зі словом «деякі» (у

двох випадках недоречно вжито слово «окремі», 36 назв, 2,0 %) на кшталт «Деякі зауваження з приводу “кризи української археології”» чи «Деякі форми елліністичної рельєфної кераміки з Ольвії». Ще 16 назв статей містять слово «особливості», у трьох з них застосовано словосполучення «деякі особливості».

Ці сумарні 6,1 % назв вказують радше на введення у науковий обіг матеріалів, аніж на аналіз / синтез наукової інформації, хоч і оприлюднені у рубриці «Статті». Тому поширення таких назв наукових статей свідчить про розмиття змістової межі між різножанровими текстами: науковою статтею, яка повинна містити результати наукової роботи з отриманими результатами (аналіз / синтез / узагальнення / пояснення / прогноз), і описовим оприлюдненням нових даних, отриманих у результаті практичної (польової та камеральної) роботи.

185 назв статей є не «фіксаційними», а «описовими», що дає підстави об'єднати їх із групою назв «до питання». Це назви, які починаються з прийменника «про», іноді цей прийменник використовують для уточнення назви. Наприклад: «Про срібло давньоруських монет», «Ще раз про межі Ольвійського поліса», «Про одну групу київської пізньосередньовічної кераміки».

Переважає більшість інших назв ще простіша: «Житла роменського городища Водяне», «Поховання 529 Нетайлівського могильника», «Список імен на чорнолаковій чашці з некрополя Ольвії», «Незвичайний каліптер з Ольвії». Ці назви також схожі на назви для публікації результатів розкопок, а не наукових статей як одного з основних видів наукової роботи, де мають бути викладені проміжні чи кінцеві результати наукового дослідження, *«цінна інформація, що надасть читачу змогу ознайомитися зі спостереженням, відтворити методи та оцінити інтелектуальні зусилля авторів»*¹ (Day, Gastel 2012, с. 19). *«Наукова розвідка не повинна лишатися “річчю в собі”, а має дійти до найширшого кола фахівців... Важливо не просто сповістити про проведену розвідку, а й переконати в тому, що її тема — актуальна, метод — слушний, результати — вірогідні, висновки — обґрунтовані, подальша робота — перспективна. Щоб читач зацікавився і покликався на прочитане в майбутньому»* (Селігей 2016, с. 339). Назва наукової статті має

¹ Тут і далі переклад з англійської належить авторам.

відповідати суті наукової проблеми чи завдання, що вирішується, вказувати на мету й методи, характеризуватись певним рівнем узагальнення, без надмірної конкретики. Влучна назва — спосіб привернути увагу ширшого кола фахівців, тоді як конкретна просторова чи «матеріальна» локалізація обмежують коло потенційних читачів.

До надмірно конкретних назв можна віднести побудовані за схемою «Що: де (коли)» або «Про що: де (коли)». Наприклад: «Нове поховання пшеворської культури у Західному Побужжі», «До питання про реконструкцію храму Юпітера Доліхена на території сучасної Балаклави» або загадкове «Про одне дискусійне питання української історії XIV ст.». Такі назви є утилітарними і відіграють роль ключових слів, не доносять до читача емоцій автора, не додають контексту і зацікавити можуть тільки вузького спеціаліста у певній галузі, який вивчає ті самі предмети або той самий період. Такі назви, як і знеособлені, нецікаві, вихолощені тексти, є значною мірою наслідком насадження стилю радянського історіописання «фахівцям для фахівців», а у світі — складовою позитивістського світогляду: *«Постульована позитивістами “безсторонність” історика породила надзвичайно нудний текст. Адже історикомі належало бути “науковим”...»* (Яковенко 2007, с. 284). До того ж *«Редактори так ретельно виполювали всі авторські “отсебятини”, себто відхилення від стандарту, що вже повоєнне покоління науковців... просто не вміло писати “по-авторські”»* (Яковенко 2007, с. 285).

Відзначити й запам'ятати можна назви, які містять питання або відсилають до відомих літературних творів, як-от: «Бідолашний Орік», «Чи існувала прото- й ранньоунетицька культура понад верхнім Дністром?», «“Романтика 1001 ночі” за восточним фронтом? Микроисторическое исследование раскопок СС-Аненербе в Соленом (Украина, 1943 гг.)», «Мергелева гряда — нова археологічна сенсація?», «Херсонес і таври: протистояння чи взаємодія?», «Гробниця Філіпа II Македонського?», «Антропоморфні насипи. Міф чи дійсність?», але вони є рідкістю. Також нечастими є спроби заінтригувати потенційного читача назвами на кшталт «Сезонність та довгочасність», «Бірка до Бірки», «Скарби VI—VIII ст. Анти чи Русь?», «Про “відповідальні здобутки” і здоровий глузд», «Загадка Зарубського монастиря», «“Культурні спільності” чи “спільності археологічних культур”?», «Чи

існувала давньоруська народність?». Вони привертають увагу і не дублюють ключових слів.

Спроба кількісної характеристики інформативності й креативності назв статей.

Щоб схарактеризувати весь масив назв із 1773 статей за останні тридцять п'ять років (1989–2023) ми застосували методи бібліометричного й лексичного аналізу (Бережнюк 2014). Для отримання кількісних характеристик ми розробили систему поділу назв на синтетичні й аналітичні за трьома критеріями: креативність, функціональність, залучення аудиторії. Ці критерії вибрано з огляду на те, що *«щоб створити стилістично довершений текст... автор має дотримуватися комунікативних якостей (насамперед — ясності, стислості, точності)... Потужними каталізаторами сприйняття виступають також досконала композиція, яскрава авторська індивідуальність і помірна експресивність»* (Селігей 2016, с. 5). Кожний із критеріїв об'єднує кілька ознак, а кожна ознака має ваговий коефіцієнт (табл. 4).

Після визначення всіх коефіцієнтів для кожної назви ми установили алгоритм розрахунку її синтетичної ваги (СВ): $СВ = К : 4 + Ф + 3 : 2$. Тож значення СВ може змінюватись у діапазоні 0–2,5 із кроком 0,25.

За цим алгоритмом опрацьовано 1707 назв публікацій із рубрик «Статті», «Дискусії», «Охорона археологічних пам'яток», «Археологія за кордоном», «Публікації археологічного матеріалу», «Нові відкриття та знахідки», «На допомогу вчителю», «Історія науки», «Методи археологічних досліджень», «Київські старожитності», «До історії стародавнього виробництва», «Архівні матеріали». З досліджуваного масиву було виключено хронікальні статті, присвячені ювілеям видатних учених.

Середнє арифметичне розрахованих коефіцієнтів становило 0,347 за досить низької дисперсії — 0,218. Розподіл значень показано в табл. 5.

Понад половина статей мають нульовий показник синтетичності назви, вони є суто описовими: зазначають, що описано в статті (називають предмет, об'єкт, час, локацію), тобто фактично дублюють ключові слова. Майже 97 % назв статей набрали тільки половину з можливих балів. Максимальне досягнуте значення 2,25 отримала одна стаття — «“Культурні спільності” чи “спільності археологічних культур”?» (Ричков 1993). Динаміку сумарного річного показника ілюструє рис. 6. Характерним і важливим результатом є те, що графік де-

монструє хоч і складний, але фактично одно-направлений тренд до зменшення синтетичної ваги креативності назв публікованих текстів. Отже, матеріали журналу з кожним роком стають усе далі й далі від того, що П. О. Селігей називає ефективною науковою комунікацією.

Аналогічно ми проаналізували масив назв статей журналу «Open Archaeology» — рецензованого онлайнового журналу компанії De Gruyter, який публікує «оригінальні високоякісні дослідження з усіх аспектів археології» і «охоплює нові міждисциплінарні підходи до археологічних даних, включаючи археологічну науку, теорію та інтерпретацію, а також управління археологічною спадщиною та популяризацію». Журнал має досить високі показники у базах Web of Science та Scopus (Open Archaeology (б. р.)). Матеріалом для порівняння став масив статей цього журналу за останні п'ять років, упродовж яких у журналі «Open Archaeology» опубліковано 283 статті. З них нульове значення отримали 48, тобто 17 %, половину значення показника досягли 83,75 % статей. Максимальним значенням, як і для журналу «Археологія», є 2,25, і його отримали чотири статті. Середнє арифметичне коефіцієнтів майже удвічі вище за коефіцієнти журналу «Археологія» — 0,729, властива їй значна дисперсія набутих значень — 1,531.

Для того щоб забезпечити коректність порівняння, ми виокремили статті журналу «Археологія» за такий самий п'ятирічний період. Цих статей виявилось 182; результати зістав-

лення отриманих масивів назв за показником синтетичності ілюструє рис. 7.

Навіть на незначному відтинку часу, що став предметом порівняльного аналізу, розрив між тенденціями називання публікацій у журналах «Археологія» та «Open Archaeology» є вкрай наочним. Частково його можна пояснити більшим інтересом дописувачів зарубіжного видання до привернення широкого кола читачів. Інші причини — недостатня синтетичність або яскравість матеріалу публікації, незнання способів ефективної наукової комунікації чи відповідних світових трендів. Однак будь-яке пояснення вказуватиме на проблемну точку, що потребує осмислення та зміни. Крім того, загальний низький показник синтетичності назв корелює з низькою часткою теоретичних і методичних публікацій, а також тих, що розв'язують питання «верхніх» рівнів розвитку археологічного знання.

Функція ключових слів.

До 651 статті від № 2–2009 до № 4–2023 включно ми проаналізували й наявні у відкритому доступі ключові слова. Загальний масив становить 1954 слова і словосполучення, які трапляються 3469 разів. Здебільшого ці ключові слова дублюють назву, знижуючи у такий спосіб інформативність наведеної інформації не тільки для читача, а й для пошукових систем. Адже будь-яка пошукова система аналізує і назву, і ключові слова, тож уже через це ключові слова повністю не виконують своєї функції. Сукупність ключових слів повинна відображати поза

Табл. 4. Критерії й ознаки визначення синтетичної ваги назви статті

Table 4. Criteria and features for evaluation of the title's synthesising capacity

Критерій	Ознака	Ваговий коефіцієнт
Креативність (К)	Інтертекстуальність наявна	2
	Емоційне забарвлення є	1
	Двокрапка (якщо відділено слова «за матеріалами», уточнено дату чи локацію, бал не враховано)	1
	Дужки (якщо відділено слова «за матеріалами», уточнено дату чи локацію, бал не враховано)	1
Функціональність (Ф)	Фіксаційність (про / до питання, за матеріалами, деякі особливості)	0
	Описовість	1
Залучення аудиторії (З)	Конкретна локалізація	0
	Злободенність (бал нараховано за актуальну тематику, а також методичним і теоретичним статтям)	1

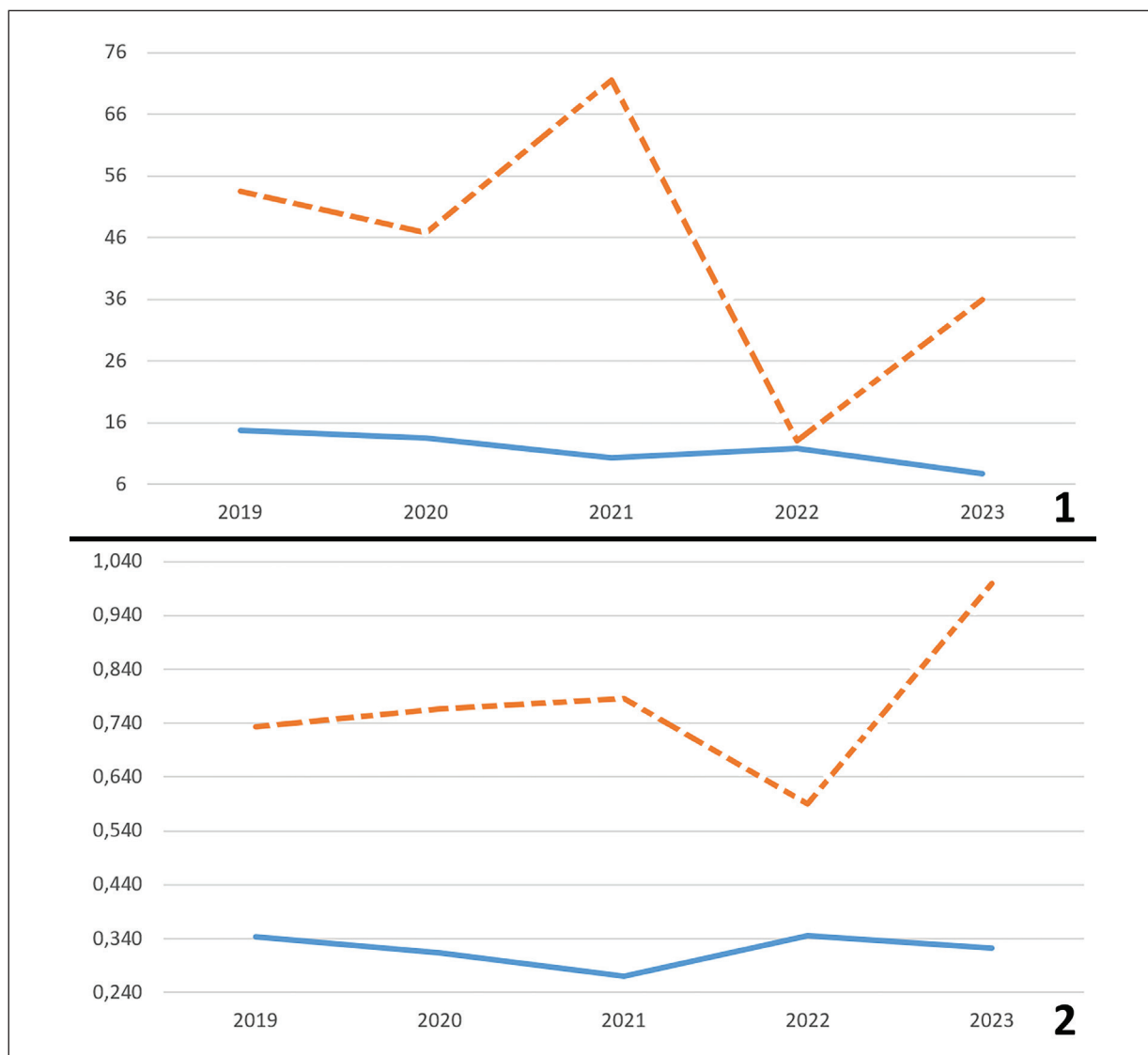

Рис. 7. Сумарний показник синтетичності назв статей у журналах «Археологія» (суцільна лінія) і «Open Archaeology» (пунктир), 2019–2023 рр.: 1 — абсолютне значення показника; 2 — зважений показник (абсолютне значення віднесене до кількості статей відповідного року)

Fig. 7. A total synthesising capacity of the papers' titles in *Arheologia* (solid line) and *Open Archaeology* (dashed line) yearly during 2019–2023: 1 — an evaluated synthesising capacity; 2 — a weighted synthesising capacity (the total number divided by the number of papers each year)

контекстом основний зміст наукової праці; вони мають бути конкретними у своїй предметній області, змістовними поняттями. Тож ключові слова повинні мати високе змістове навантаження без надмірної конкретизації, а також доповнювати назву й бути тими найчастотнішими «ключами», які підвищують можливість читача натрапити на статті за допомогою пошуку в мережі. Водночас вони не мають бути широкоживаними багатозначними словами. Так, більшість із них у журналі «Археологія» (наприклад, трикутники, коні, контакти, кредитор, костюм, обробка, обстеження, турецькі вироби тощо) для пошуку інформації непридатні.

Варто зазначити, що з дослідженого масиву із 1954 ключових слів 1493 трапляються лише один раз, тобто система ключових слів у журналі не усталена. Розробка системи ключових слів для поліпшення контекстного пошуку є дуже перспективним напрямом для роботи періодичного наукового видання. Багато видань за допомогою інструментів побудови хмар частотності слів укладають перелік вагомих саме для цього видання ключових слів, що може допомогти авторам укласти ключові слова до своїх майбутніх статей. Це підвищуватиме частотність їх у загальному масиві метаданих журналу і збільшуватиме кількість користувацьких звер-

нень до нього. Особливу увагу варто приділити тим ключовим словам, які позначають одні й ті самі предмети, явища, періоди, але різні автори пишуть їх по-різному. Наприклад, «кочовики» і «кочівники» або «доба / час / епоха бронзи».

Під час опрацювання масиву ми зіткнулись із тим, що частина римських цифр у ключових словах написана кириличними літерами, століття позначені і римськими цифрами, і арабськими. Це вносить додаткову плутанину й робить ключові слова неінформативними, адже вони не зчитуються пошуковими системами.

Кількість повторень ключових слів: від 1 (1493 слова) до 52 («Ольвія»), тобто приблизно 76,4 % ключових слів є унікальними, неповторюваними. По два рази трапляються 236 слів, 10 і більше разів — лише 35 слів. Наприклад, лише 10 разів трапляються серед ключових слова «краніологія», «технологія» і «типологія», 14 — «антропологія» та 23 — «хронологія». Натомість слово «курган» трапляється 30 разів, а «поховання» — 37. Першу десятку за частотністю формують такі слова: «Ольвія», «поховання», «Північне Причорномор'я», «курган», «кераміка», «поселення», «Східна Європа», «Київська Русь», «Давня Русь», «скіфи». З перших 15 найчастотніших слів у назвах і у ключових словах збігаються чотири: «Ольвія», «поховання», «поселення» і «скіф».

Відсутність напрацьованого масиву ключових слів опосередковано свідчить також про низький рівень теоретизованості текстів, бо вказує на відсутність формалізованості опису

явищ і викладу базових положень спеціальною мовою. Інакше кажучи, вказує на втрату пояснювальної і методологічної функцій, що не може не позначатись на інших ознаках теорії — практичній і прогностичній.

Діагноз

Розмитість рамок між рубриками журналу, помітна неочевидність віднесення текстів до певних рубрик, однакові за структурою назви статей у всіх рубриках ілюструють загалом низький рівень теоретизованості видання, його орієнтацію не на прирощення наукового знання, а на введення у науковий обіг нових фактів і матеріалів. Принаймні про це свідчать назви статей: більшість із них вказує на те, «що взаємодіє» і описує артефакти й асембляж, тобто представляє результати польових досліджень. Це підтверджують і ключові слова, які переважно дублюють назви статей і зазначають час, археологічну культуру, локацію, назву описуваних предметів. Дещо рідше трапляються статті про те, «як взаємодіємо», де викладено результати камеральних робіт, описані типи й ознаки певних предметів та об'єктів. Поодинокі тексти можна віднести до макрорівня наукової теорії, де зроблено спроби описати причини конкретної взаємодії, це фактично початок теоретичного етапу.

Судячи із назв і ключових слів, статей, які виходять на рівень загальних інтерпретацій у журналі практично немає, себто відсутні тексти щодо реконструкцій історії первісного суспільства, інтерпретації явищ і процесів. Перевагу серед статей описово-артефактних засвідчує і переважання у масиві ключових слів саме унікальних, взагалі неповторюваних.

Про слабкий рівень теоретизування археологічної роботи свідчать також інші визначені показники. Низький рівень синтетичності не лише унаочнює рідкісність теоретизування як таку, але й підкреслює розрив із західними академічними трендами, подолання якого — справа саме теорії та методики науки. На нашу думку, ця робота мала б проходити у текстах практично порожньої нині рубрики «Дискусії». Так само про анемічне теоретизування свідчать високий рівень монополізації видання за індексом Герфіндала й чітка належність «Археології» до журналів соціогуманітарної царини всупереч глобальним тенденціям до трансдисциплінарної науки та залучення зовнішніх, неархеологічних методів (і навпаки — низька кількість

Табл. 5. Зважений показник синтетичності назв статей у журналі «Археологія», 1989–2023 рр.

Table 5. A weighted synthesising capacity of papers' titles published in *Arheologia* from 1989 to 2023

Значення показника	Кількість значень	Частка, %
0	978	57,29
0,25	56	3,28
0,5	255	14,94
0,75	54	3,16
1	252	14,76
1,25	55	3,22
1,5	46	2,69
1,75	7	0,41
2	3	0,18
2,25	1	0,06

трансдисциплінарних досліджень пов'язана саме із відривом від західної теоретичної традиції, див. Мінаков, Радченко 2024).

Урешті-решт, рідкісність проявів креативності у представленні наукового археологічного знання прямо впливає і на розуміння широким загалом цінності і самостійності археології в Україні, буквально приховуючи науку у вежі зі слонової кістки. Отже, одним із висновків щодо перспектив розвитку галузі за результатами аналізу журналу «Археологія» буде нагальна потреба повернутись до активної теоретичної та методичної роботи, щоб скоротити розрив із суспільством і міжнародною академічною спільнотою.

Висновки та можливості «лікування»

На основі виконаного аналізу показано тяглість традицій у журналі «Археологія», схарактеризовано зміну рубрикації і динаміку наповнення основних змістових рубрик, розподіл авторів, частотність слів у назвах статей і ключових словах, принципи побудови назв статей. Опрацьований матеріал засвідчує, що підвищити видимість журналу у світовому інформаційному просторі можна завдяки осучасненню його рубрикації, виробленню системи рекомендованих ключових слів, залученню сторонніх авторів тощо.

За весь термін роботи у журналі було виділено 36 рубрик із різним періодом існування й обсягом наповнення. Помітною є властива радянським (і пострадянським) журналам спроба поєднати якісну рубрикацію із функціональною: одночасне виділення рубрик за темою і за видом текстів. Істотної зміни назв ключових рубрик за цей період не відбулось, що засвідчує тяглість наукової традиції журналу, зокрема намагання відділити наукові статті від інших текстів на кшталт публікацій матеріалів.

Склад авторів журналу, проаналізований на масиві із 1758 наукових статей, свідчить, що журнал характеризується розподілом авторства (і рівнем кооперації), властивим радше журналам соціогуманітарної царини, ніж періодиці з природничих або технічних наук. Більшість становлять одноосібні публікації — 1261 (71,8 %).

Із ключових слів, наявних у статтях останніх 14 років, приблизно 76,4 % є унікальними. Багато термінів, які для ключових слів доцільно уніфікувати, написані по-різному. До того ж серед ключових слів велику кількість становлять широкі живані й багатозначні, а тому фактично непри-

датні до виконання контекстного тематичного користувацького пошуку. Отже, розробка системи ключових слів на основі застосованих у світових наукометричних базах термінів може стати одним із результативних і корисних напрямів роботи з метою підвищення видимості журналу.

Вивчення структури назв статей дало змогу здійснити їх типізацію, а виконаний розподіл назв на синтетичні й аналітичні за трьома критеріями (креативність, функціональність, залучення аудиторії) показав, що майже 60 % назв статей за цей період є описовими, тобто фактично виконують роль ключових слів, а не характеризують досліджене питання у спосіб, який міг би зацікавити аудиторію. Порівняння кількісних показників синтетичності назв статей журналу «Археологія» з такими самими показниками журналу «Open Archaeology» за останні п'ять років засвідчило в середньому вдвічі вищий рівень креативності й емоційності назв статей останнього. Отже, автори журналу «Археологія», даючи прості описові назви своїм статтям, відмовляються від спроби залучення, зацікавлення ширшого кола читачів.

Це почасти підтверджує і надзвичайно високий рівень монополізації журналу, що продовжує зростати протягом останніх десяти років: у журналі стає все менше статей, у складі авторів яких є представники тільки інших наукових установ і закладів вищої освіти. А до складу практично всіх авторських колективів входять працівники установи-засновника — Інституту археології НАН України. Високий рівень монополізації вказує, що у журналі практично всі статті висвітлюють результати досліджень або тільки працівників Інституту археології, або спільних робіт його працівників у кооперації з іноземними чи вітчизняними дослідниками. Знизити рівень монополізації може тільки оприлюднення статей, присвячених науковим результатам інших інституцій археологічного профілю. Це відповідатиме багаторічним світовим тенденціям і рекомендаціям (Ярошенко, Назаровець 2015), а також оновленим критеріям DOAJ щодо ендогенності наукових періодичних видань (Кудименко 2023; Оновлені... (б. р.)).

На основі виконаного дослідження можна виділити декілька «точок росту», які потребують певних організаційних рішень і можуть сприяти зростанню помітності журналу у двох найбільших світових наукометричних базах, до яких він увійшов. Першою «точкою росту» є

доопрацювання рубрикації, визначення чітких критеріїв розподілу наданих текстів на наукові статті, публікації матеріалів, огляди, методичні праці — вони мали б відрізнятися за структурою назв і текстів і за наборами ключових слів. Друга й третя «точки росту» фактично є продовженням роботи з підвищення уявної розмежованості рубрикації: це урізноманітнення назв, у якому авторам можуть допомогти рецензенти й редактори, і укладання рекомендованого та уніфікованого масиву ключових слів. Масштабнішими й результативнішими змінами була б активізація

Мета... (б. р.) Археологія. (б. р.). *Мета і сфера діяльності журналу* [online]. Режим доступу: <https://arheologia.com.ua/index.php/arheologia/aims-and-score> [Дата звернення: 18 травня 2024].

Балагура, І. В. 2015. Дослідження тенденцій наукової співпраці в реферативній базі даних «Україніка наукова». *Наука України у світовому інформаційному просторі*, 11, с. 81-88.

Бережняк, О. 2014. *Бібліометрія як метод аналізу стану книговидання. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*, 40, с. 7-16.

Велентейчик, Т. М., Радченко, А. І., Мриглод, О. І. 2023. Наукометричне дослідження журналу «Наука та наукознавство»: до 30-річчя видання. *Наука та наукознавство*, 3 (121), с. 5-40. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.03.005>

Генінг, В. Ф. 1992. Концепція «культури» в археологічному знанні (з історії питання). *Археологія*, 1, с. 4-16.

Головач, Ю., Красницька, М., Мриглод, О., Ровенчак, А. 2017. Двадцять років Журналу фізичних досліджень. Спроба журналометричного аналізу. *Журнал фізичних досліджень*, 21 (4), 4001, с. 1-19.

Зозуля, Ю. А., Сапон, Н. А., Никифорова, А. Н. 2016. Украинский нейрохирургический журнал в свете наукометрии. *Український нейрохірургічний журнал*, 1, с. 5-13.

Археологія... (б. р.) Інститут археології НАН України: офіційний вебресурс. (б. р.). *Археологія. Про журнал* [online]. Режим доступу: <http://www.iananu.kiev.ua/archaeology/tools/history.htm> [Дата звернення: 18 травня 2024].

Кудименко, Л. Г. 2023. DIAMAS: діамантові стандарти в інституційному видавництві відкритого доступу. В: Василенко, О. М. (відп. ред.). *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 3–5 жовтня 2023 р.)*. Київ: НБУВ, с. 266-269 [online]. Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1847> [Дата звернення: 18 травня 2024].

Мінаков, М. А., Радченко, С. Б. 2024. Структура археологічного знання та поняття археологічної культури: пропозиції до перегляду в перспективі акторно-мережевої теорії. *Археологія*, 4, с. 104-124. <https://doi.org/10.15407/arheologia2024.04.104>

Оновлені... (б. р.) МОН України: офіційний вебресурс. *Оновлені критерії для сайтів наукового журналу: рекомендації DOAJ* [online]. Режим доступу: <https://nauka.gov.ua/information/onovleni-kryterii-dlia-saitiv-naukovoho-zhurnalu-rekomendatsii-doaj/> [Дата звернення: 18 травня 2024].

Мриглод, О. І., Назаровець, С. А. 2019. Наукометрія та управління науковою діяльністю: вкотре про світове та українське. *Вісник Національної академії наук України*, 9, с. 81-94. <https://doi.org/10.15407/visn2019.09.081>.

рубрики «Дискусії», наприклад, завдяки упорядкуванню спеціальних чисел, спрямованих на публікацію синтетичних досліджень або питань археологічної теорії, опублікуванню конкретних методичних і теоретичних дискусій тощо.

Таке осучаснення журналу й упорядкування практичних питань може суттєво розширити читацьку аудиторію та призвести до зростання показників цитованості журналу «Археологія» без порушення його багаторічних традицій.

Надійшла 20.05.2024

Назаровець, С. А. 2020. Кількісний аналіз спільних публікацій українських науковців з нобелівськими лауреатами 1994–2018 рр. у окремих галузях науки. *Наука та інновації*. 16 (5), с. 110-117. <https://doi.org/10.15407/scin16.05.110>.

Радченко, А. І. 2018. «Записки Українського мінералогічного товариства»: історія і перспективи. *Записки українського мінералогічного товариства*, 15, с. 19-28.

Радченко, А. І., Коваль, Н. В. 2018. Як оцінити широту аудиторії наукового періодичного видання? *Вісник НАН України*, 9, с. 73-82. <https://doi.org/10.15407/visn2018.09.073>.

Радченко, А. І., Коваль, Н. В. 2019. Монополізованість періодики НАН України хіміко-біологічного спрямування. *Вісник НАН України*, 10, с. 63-69. <https://doi.org/10.15407/visn2019.10.063>.

Радченко, А. І., Коваль, Н. В. 2020. Періодичні видання НАН України з фізико-технічних і математичних наук: рівень монополізованості. *Вісник НАН України*, 11, с. 63-69. <https://doi.org/10.15407/visn2020.11.051>.

Радченко, А. І., Мриглод, О. І. 2019. «Мінералогічний журнал»: 40 років історії. *Мінералогічний журнал*, 41 (1), с. 3-14. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.41.01.003>

Ричков, М. О. 1993. «Культурні спільності» чи «спільності археологічних культур»? *Археологія*, 1, с. 82-92.

Ричков, М. О. 1995. Археологічна культура і ландшафт. *Археологія*, 4, с. 95-110.

Селігей, П. 2016. *Світло і тіні наукового стилю*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія».

Смирнов, С. В. 2003. Археологічна культура: суперечливі моменти розробки проблеми. *Археологія*, 1, с. 7-20.

Журнал... (б. р.) Спілка археологів України. *Журнал «Археологія»* [online]. Режим доступу: <http://www.vgosau.kiev.ua/-qq> [Дата звернення: 18 травня 2024].

Твердохлеб, І. В., Потоцкая, О. Ю. 2017. Первые 10 лет журнала «Морфология/Morphologia»: анализ деятельности. *Морфологія*, 11 (1), с. 80-85. <https://doi.org/10.26641/1997-9665.2017.1.80-85>

Яковенко, Н. М. 2007. *Вступ до історії*. Київ: Критика.

Ярошенко, Т. О., Жарінова, А. Г. 2023. Наукове цитування: історичний і теоретичний ландшафт. *Наука та наукознавство*, 3 (121), с. 41-67. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.03.041>.

Ярошенко, Т., Назаровець, С. 2015. «Могилянський протокол»: рекомендації щодо вдосконалення редакційних політик українських наукових видань. *Наука України у світовому інформаційному просторі*, 11, с. 56-59. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.1556157>

Ярошенко, Т., Ярошенко, О. 2020. Високоцитовані документи науковців України в базах даних цитувань: кореляція бібліометричних індикаторів. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 5, с. 108-126. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205734>

Batagelj, V., Ferligoj, A., Squazzoni, F. 2017. The Emergence of a Field: A Network Analysis of Research on Peer Review. *Scientometrics*, 113 (1), p. 503. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2522-8>.

Day, R. A., Gastel, B. 2012. *How to Write and Publish a Scientific Paper*. Cambridge: Cambridge University Press.

DeGruyter. 2024. *Open Archaeology* (n. y.) [online]. Available at: <https://www.degruyter.com/journal/key/opar/html#ranking> [Accessed 18 May 2024].

Gutsulyak, K. M., Manzhara, V. S. 2007. Scientometric Analysis of Publications in the “Ukrainian Journal of Physics” for the Period of 1990–2004. *Ukrainian Journal of Physics*, 52, 1, p. 99.

Mryglod, O. 2018. Scientometric Analysis of Condensed Matter Physics Journal. *Condensed Matter Physics*, 21, 2, p. 22801. <https://doi.org/10.5488/CMP.21.22801>

Rhoades, S. A. 1993. The Herfindahl-Hirschman Index. *Federal Reserve Bulletin*, 79, p. 188.

Stigler, S. M. 1994. Citation Patterns in the Journals of Statistics and Probability. *Statistical Science*, 9 (1), p. 94. <https://doi.org/10.1214/ss/1177010655>.

Vijayakumar, M., Kolle, S. R. 2017. Indian Contribution in Information Science and Library Science Research during 1991–2015: A Bibliometric Analysis, *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 37 (6), p. 387. <https://doi.org/10.14429/djlit.37.11005>.

Anna I. Radchenko¹, Simon B. Radchenko²

¹ PhD, Director of the Publishing House “Akadempriodyka”, the National Academy of Sciences of Ukraine, ORCID: 0000-0002-0276-6398, radchenko@nas.gov.ua

² PhD, Research Fellow, Museum of Archaeology, the University of Stavanger, Norway, ORCID: 0000-0003-2970-5373, simon.radchenko@gmail.com

UKRAINIAN *ARHEOLOGIA*: SCIENTOMETRIC ANALYSIS

In the paper the implementation of the newly established methodological scheme for scientometric and bibliometric analysis of scientific periodicals is presented. This methodology is applied to the *Arheologia* journal, the leading scientific Ukrainian archaeological journal. The study aims to obtain a “portrait” of the journal, characterise its development and change, determine worrying issues, and suggest potential growth directions. We applied the methods of scientometric, bibliometric, lexicological, and semantic studies, as well as a few statistical tools.

By calculating the Herfindahl — Hirschman index (HHI), we estimated the journal’s monopolisation level from 2015 to 2017 and 2021 to 2023. Furthermore, we analysed the list of journal authors based on the metadata of almost 1700 articles and concluded that the features of authors’ contributions and the cooperation patterns correspond to those of humanities and social sciences journals. The list of sections and their change through time was analysed for 1947–2023, as well as the number of papers in the main sections (228 journal issues and more than 3600 papers were studied, for that matter). The word frequency in the paper’s titles has been investigated for the same period. The keywords selection and use patterns were considered from 2009 to 2023 when these were included in the journal’s metadata.

Finally, the dataset of papers from 1989 to 2023 was used to evaluate the papers’ titles’ “synthesising capacity.” This parameter is introduced together with the developed methodology of estimating the titles’ capacity to introduce the analytical or synthesising nature of scientific papers. The estimation follows the criteria of creativity, functionality, and engagement. We compared the results for 2019–2023 with the data from the *Open Archaeology* international journal (published by DeGruyter) for the same period.

The studied data prove that improving the journal’s visibility for a broader audience worldwide requires modernising its publishing policies. Structuring the sectioning system and using keywords would also be very beneficial. For instance, all determined growth directions are indirectly connected with Ukraine’s current state of archaeological theory and methodology. The research revealed the traditionality of *Arheologia* publishing strategies. It underscored the dynamics of the change in its main parameters and allowed the determination of the features of this journal and Ukrainian archaeology in general.

Key words: *scientometrics, bibliometrics, Arheologia; citation, word frequency, theory of science, archaeology.*

References

Meta... (n. y.) *Arheologia. Meta i sfera diialnosti zhurnalu* [online]. Available at: <https://arheologia.com.ua/index.php/arheologia/aims-and-scope> [Accessed 18 May 2024].

Balahura, I. V. 2015. Doslidzhennia tendentsii naukovi spivpratsi v referatyvni bazi danykh “Ukrainika naukova”. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, 11, p. 81–88.

Berezhniak, O. 2014. Bibliometriia yak metod analizu stanu knyhovydannia. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 40, p. 7–16.

Velenteichyk, T. M., Radchenko, A. I., Mryglod, O. I. 2023. A Scientometric Study of “Science and Science of Science” Journal: to the 30th Anniversary of the Edition. *Nauka ta naukoznavstvo*, 3 (121): p. 5–40. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.03.005>

Heninh, V. F. 1992. Kontseptsiiia “kultury” v arkeolohichnomu znanni (z istorii pytannia). *Arheologia*, 1, p. 4–16.

Holovach, Yu., Krasnytska, M., Mryglod, O., Rovenchak, A. 2017. Dvadtsiat rokiv Zhurnalu fizychnykh doslidzhen. Sproba zhurnalometrychnoho analizu. *Zhurnal fizychnykh doslidzhen*, 21 (4), 4001, p. 1–19.

Zozulya, Iu. A., Sapon, N. A., Nikiforova, A. N. 2016. The Ukrainian Neurosurgical Journal in the Light of the Scientometrics. *Ukrainian Neurosurgical Journal*, 1, p. 5–13. <https://doi.org/10.25305/unj.61873>

Arheologia... (n. y.). Instytut arkeolohii NAN Ukrainy: ofitsiyni vebresurs. (n. y.) *Arheologia. Pro zhurnal* [online]. Available at: <http://www.iananu.kiev.ua/archaeology/tools/history.htm> [Accessed 18 May 2024].

- Kudymenko, L. H. 2023. DIAMAS: Diamond Standards in Institutional Open Access Publishing. In: Vasylenko, O. M. (ed.). *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Aktualni pytannia zberezhenia ta innovatsiinoho rozvytku naukovykh bibliotek: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Kyiv, 3–5 zhovtnia 2023 r.). Kyiv: NBUV, p. 266-269 [online]. Available at: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1847> [Accessed 18 May 2024].
- Minakov, M. A., Radchenko, S. B. 2024. The Structure of Archaeological Knowledge and the Concept of Archaeological Culture: The Perspective of Actor-Network Theory. *Arheologia*, 4, p. 104-124. <https://doi.org/10.15407/arheologia2024.04.104>
- Onovleni... (n. y.) MON Ukrainy: ofitsiinyi vebresurs. *Onovleni kryterii dlia saitiv naukovoï zhurnal: rekomendatsii DOAJ* [online]. Available at: <https://nauka.gov.ua/information/onovleni-kryterii-dlia-saitiv-naukovoho-zhurnalu-rekomendatsii-doaj/> [Accessed 18 May 2024].
- Mryglod O. I., Nazarovets C. A. 2019. Scientometrics and Management of Scientific Activities: Once Again about the Global and Ukrainian. *Visnik Nacionalnoi Akademii Nauk Ukraini*, 9, p. 81-94. <https://doi.org/10.15407/vism2019.09.081>
- Nazarovets, S. A. 2020. Quantitative Analysis of the Co-Publications of Ukrainian Scientists with the Nobel Laureates 1994-2018 in Science. *Science and Innovation*, 16 (5), p. 110-117. <https://doi.org/10.15407/scin16.05.110>
- Radchenko, A. I. 2018. "Notes of the Ukrainian Mineralogical Society": History and Perspectives. *Proceedings of the Ukrainian Mineralogical Society*, 15, p. 19-28.
- Radchenko, A. I., Koval, N. V. 2018. How to Assess How Wide is an Audience of a Periodical. *Visnik Nacionalnoi Akademii Nauk Ukraini*, 9, p. 73-82. <https://doi.org/10.15407/vism2018.09.073>
- Radchenko, A. I., Koval, N. V. 2019. Monopolization of Section of Chemical and Biological Sciences of the NAS of Ukraine Periodicals. *Visnik Nacionalnoi Akademii Nauk Ukraini*, 10, p. 63-69. <https://doi.org/10.15407/vism2019.10.063>
- Radchenko, A. I., Koval, N. V. 2020. Journals of NAS of Ukraine in Physical, Engineering and Mathematical Sciences: Monopolization Level. *Visnik Nacionalnoi Akademii Nauk Ukraini*, 11, p. 51-58. <https://doi.org/10.15407/vism2020.11.051>
- Radchenko, A. I., Mryglod, O. I. 2019. "Mineralogical Journal (Ukraine)": 40 Years of History. *Mineral. Journ. (Ukraine)*, 41 (1), p. 3-14. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.41.01.003>
- Rychkov, M. O. 1993. "Kulturni spilnosti" chy "spilnosti arheolohichnykh kultur"? *Arheologia*, 1, p. 82-92.
- Rychkov, M. O. 1995. Arkheolohichna kultura i landshaft, *Arheologia*, 4, p. 95-110.
- Selihei, P. 2016. *Svitlo i tini naukovoï stylu*. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia».
- Smyrnov, S. V. 2003. Arkheolohichna kultura: superechlyvi momenty rozrobky problemy. *Arheologia*, 1, p. 7-20.
- Zhurnal... (n. y.) Spilka arheolohiv Ukrainy. (n. y.). *Zhurnal «Arheologia»* [online]. Available at: <http://www.vgosau.kiev.ua/-qq> [Accessed 18 May 2024].
- Tverdokhleba I. V., Pototskaya O. Iu. 2017. First 10 Years of Journal "Morphologia": Analysis of Activities. *Morphologia*, 11 (1): p. 80-85. <https://doi.org/10.26641/1997-9665.2017.1.80-85>
- Yakovenko, N. M. 2007. *Vstup do istorii*. Kyiv: Krytyka.
- Yaroshenko, T. O., Zharinova, A. G. 2023. Scientific Citation: Historical and Theoretical Landscape. *Nauka i Naukoznavstvo*, 3 (121), p. 41-67. <https://doi.org/10.15407/Sofs2023.03.041>.
- Yaroshenko, T., Nazarovets, S. 2015. "Mohylianskyi protokol": rekomendatsii shchodo vdoskonalennia redaktsiinykh polityk ukrainskykh naukovykh vydan. *Science of Ukraine in the Global Information Space*, 11, p. 56-59. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.1556157>
- Yaroshenko, T., Yaroshenko, O. 2020. Highly Cited Documents of Ukrainian Scholars in Citation Databases: Correlation of Bibliometric Indicators. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 5, p. 108-126. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205734>
- Batagelj, V., Ferligoj, A., Squazzoni, F. 2017. The Emergence of a Field: A Network Analysis of Research on Peer Review. *Scientometrics*, 113 (1), p. 503. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2522-8>.
- Day, R. A., Gastel, B. 2012. *How to Write and Publish a Scientific Paper*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Open Archaeology* (n. y.) [online]. Available at: <https://www.degruyter.com/journal/key/opar/html#ranking> [Accessed 18 May 2024].
- Gutsulyak, K. M., Manzharova, V. S. 2007. Scientometric Analysis of Publications in the "Ukrainian Journal of Physics" for the Period of 1990–2004. *Ukrainian Journal of Physics*, 52, 1, p. 99.
- Mryglod, O. 2018. Scientometric Analysis of Condensed Matter Physics Journal. *Condensed Matter Physics*, 21, 2, p. 22801. <https://doi.org/10.5488/CMP.21.22801>
- Rhoades, S. A. 1993. The Herfindahl-Hirschman Index. *Federal Reserve Bulletin*, 79, p. 188.
- Stigler, S. M. 1994. Citation Patterns in the Journals of Statistics and Probability. *Statistical Science*, 9 (1), p. 94. <https://doi.org/10.1214/ss/1177010655>.
- Vijayakumar, M., Kolle, S. R. 2017. Indian Contribution in Information Science and Library Science Research during 1991-2015: A Bibliometric Analysis. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 37 (6), p. 387. <https://doi.org/10.14429/djlit.37.11005>.